

A Magyarországi Kárpát Egyesület szerepe Szepes megye gazdasági felzárkózásában (1873–1918)

A Szepesség a középkorban a történelmi Magyarország egyik legvirágzóbb területe volt. A régió legfejlettebb részének a 24 várost tömörítő Szász Egyetem, az „universitas seu provincia Saxonum de Scepus” számított. Noha gazdaságilag a XVIII. század végéig jelentős tényező maradt, Lengyelország hanyatlása és felosztása olyan törést okozott, amit a térség többet nem tudott kiheverni. A kiegyezést követően ugyan Poprád és környéke, illetve Igló a Kassa–Oderberg vasútvonalak megnyitásának köszönhetően ismét be tudott kapcsolódni a gazdasági élet vérkeringésébe, de a többi település lemaradása – ipar és megfelelő közlekedés híján – egyre inkább fokozódott.¹ Számukra a felzárkózási lehetőséget az ekkoriban kezdődő idegenforgalom jelentette, melynek révén ismét be tudtak kapcsolódni a dualizmus alatt felgyorsult modernizációs és polgárosodási folyamatba. E változások megindításában és előmozdításában a döntően magyarokból és cipszerekből álló Magyarországi Kárpát Egyesületé volt a fő érdem.

A többszöri sikertelen próbálkozás után 1873. augusztus 10-én, Otátrafüreden megalakult Magyarországi Kárpát Egyesület az ország első turista klubja volt, mely alakuló felhívásában a következő célt tűzte maga elé: „Íme természeti kincseknek és ritkaságoknak mily bő anyagi halmaza, a mely nemcsak a szaktudósoknak geológiai, mineralógiai, botanikai és zoológiai tekintetben tanulmányozásra készen áll, hanem a mulatságot és szórakozást keresőnek s vadászat és halászat kedvelőinek élvuszomját is teljesen kielégítheti. Hogy azonban ezek a természeti kincsek és szépségek könnyebben kiaknázzhatók legyenek, szükség, hogy a gátul szolgáló természeti akadályok lehetőleg elháríttassanak, utak s ösvények, menházak, irányzójelek építése s felállítása s alkalmas vezetők felfogadása által kényelmesebben és biztosabban megközelíthetővé tétessenek.”² Ebből a néhány sorból is világosan kiderül, hogy a Kárpát Egyesület tevékenysége nem korlátozódott csupán a túrázásra, hanem a térség gazdasági felzárkóztatását és tudományos feltárását is elsődleges feladatának tekintette. Bár ez a kezdetben csak a Magas-Tátrára koncentrált, idővel Szepes megye többi részére, majd a turizmus elterjedése révén az egész országra kiterjedt.³

Mielőtt rátérnék arra a sokrétű tevékenységre, amit az egyesület folytatott a térség polgárosodása érdekében, mindenekelőtt a klub működését kívánom bemutatni. Ez egyrészt az ország különböző régióiban és településein elhelyezkedő osztályokból, másrészt egy központból állt, mely 1873 és 1883 között Késmárkon, 1883-tól 1891-ig Lőcsén, majd ettől kezdve az első világháború végéig Iglón működött. Az Egyesület évente, augusztus első vasárnapján tartotta éves közgyűlését Otátrafüreden, ahol meghallgatták a vezetőség beszámolóját, tisztviselőket választottak és döntöttek a pénzek felhasználásáról. A tényleges munkát a vezetőség és a különféle szakbizottságok végezték, melyek folyamatosan tevékenykedtek.⁴ Az Egyesület a szepességi

¹ Fekete Nagy A.: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása, Bp., 1934. 377. old.; Hradszky J.: A szepesi „Tíz-ländzsások Széke” vagy a „Kisvármegye” története. Lőcse, 1895. 226. old.; Sváby F.: A Lengyelországnak elzálogosított XIII. szepesi város története, Lőcse, 1895. 344. old.; A Szepességi XVI. városok pragmatikai történet- s állományvázlata, Lőcse, 1842. 148. old.; Divéky A.: Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal főleg a XVI–XVII. században, Bp., 1905. 70. old.; Fodor A.: Ziperföldön, Igló (Nová Ves), 1921. 110. old.; A Szepesség. Szerk.: Loisch J., Bp., 1926.; Divéky A.: A Lengyelországnak elzálogosított XVI. szepesi város visszacsatolása. Bp., 1929. 199. old.; Szepesi N. V.: Az ősi Szepesség. Bp., 1943. 306. old.

² Poserwitz T.: A Magyarországi Kárpát Egyesület története (1873–1898) Igló, 1898. 170. old.

³ 1881. Vas megyei osztály, 1882. Szittnya osztály (Selmecbánya), 1882. Iglói osztály, 1884. Liptói osztály, 1886. Tátra osztály (Késmárk), Mátra osztály (Gyöngyös), Magura-Javorinai osztály, 1887. Sziléziai osztály (Boroszló), 1889. Budapesti osztály, 1889. Zólyomi osztály, 1890. Aldunai osztály (Fehértóplom), Fiumei osztály, Egri-Bükk osztály, Vág völgy osztály, Keleti Kárpátok osztály, Eperjesi osztály.

⁴ Az egyesület alapszabálya (A Magyarországi Kárpát egyesület évkönyve), Kassa, 1874. 30–35. old.; Dénes F.: A Magyarországi Kárpát egyesület alapítása, fejlődése és működése (1871–1882), Lőcse, 1883. 61. old.; Az egyesület alapszabálya (A Magyarországi Kárpát egyesület évkönyve), Igló, 1888. 230–235. old.; Poserwitz T.: i. m. 170. old.

munka során komoly segítséget kapott a környékbeli földbirtokosoktól, elsősorban Szent-Iványi Józseftől, Máriássy Ferenctől és Hohenlohe hercegtől, több fürdőtől, valamint Szepes megyétől is, melyek felismerték a turizmusban rejlő lehetőségeket.⁵ Az Egyesület beadványai révén a kormánnyal is többször munkakapcsolatba került, mely nemcsak anyagi és műszaki segítséget nyújtott, hanem bizonyos esetekben szakértői véleményt is kért (pl.: halászati törvény a Galiciával folytatott Tengerszem-per idején), ami jól mutatja a Magyarországi Kárpát Egyesület korabeli súlyát és megítélését.⁶

Az első és legfontosabb tevékenység a megfelelő infrastruktúra kialakítása volt, hogy a térség egyáltalán megközelíthető legyen, amihez egyrészt a tömegközlekedés és a hegyekbe vezető úthálózat kiépülésére volt szükség, másrészt szakképzett vezetőkre, illetve hegyi mentőkre, akik bármikor készen álltak arra, hogy a bajbajutottak segítségére siessenek. Ugyanakkor gondoskodni kellett a látogatók elhelyezéséről is, amihez megfelelő számú és kapacitású menedékházak és szállodák kellett építeni, valamint ügyelni kellett a hegyek növény- és állatvilágának a védelmére is, amit az ember már ekkor is veszélyezett.

A megfelelő közlekedés kialakítása terén a legfontosabb változást az 1871-ben megnyílt Kassa–Oderberg vasútvonal megnyitása jelentette, ami Galiciából, Zsolnán és Poprádon keresztül Iglóig vezetett, 1872-ben pedig az Igló–Kassa szakasz is átadásra került. Ezt más vonalak kiépítése követte (pl. 1889: Felka–Tátrapatok, Poprád–Késmárk, 1892: Igló–Lőcse, Késmárk–Szepes-Béla, 1893: Szepes-Béla–Podolin, 1895: Felka–Tátralomnic, 1896: Felka–Csorba-tó, 1908: Csorba-tó–Tátrafüred, Felka–Tátrafüred–Tárajka, 1911: Tátralomnic–Tátrapatok, Tátraszéplak–Tátralomnic, 1912: Tátrafüred–Tátralomnic, Csorba-tó–Tátraszéplak),⁷ így a korábban félreeső területeket könnyen és gyorsan meg lehetett közelíteni, ugyanakkor sikerült azt is elérni, hogy a vasútigazgatóság több kedvezményrel támogassa a turistákat és a látogatókat, ami a forgalom további bővülését eredményezte.⁸ Ez azonban csak az első lépés volt, mivel a Magas-Tátra a magyarközönség számára ekkor még tulajdonképpen megközelíthetetlen volt. Néhány marhacsapást és faszállításra használt szekérutat leszámítva gyakorlatilag nem volt használható úthálózat, az összekötő utakról nem is beszélve. Itt az egyesület jóvoltából az 1870-es évektől kezdve nagyarányú útépitési program kezdődött, melybe több környező földbirtokoson kívül Szepes megyét és jó néhány esetben a kormányt is sikerült bevonni, ami jelentős anyagi támogatást jelentett. Ezek az építkezések ugyan különböző minőségű utakat eredményeztek (pl.: szekérutat, lovaglóósvények vagy néhol csak a mászást és a kapaszkodást segítő vaskapcsok elhelyezése stb.), de mégis könnyen megközelíthetővé tették a különféle völgyeket és tavakat, minőségi változást jelentve a korábbi állapotokhoz képest. A program csúcspontja az 1880-as években megkezdődött Tátra-körút kiépítése volt, mely az ekkoriban kialakuló fürdőtelepeket kötötte össze.⁹

Az úthálózat mellett gondoskodni kellett a képzett, bármikor igénybe vehető vezetőkrol is, akik a messziről érkezett, a terepet nem ismerő kirándulók zavartalan közlekedését biztosított-

⁵ A konkrét lépésekről lásd az elnöki beszámolókat, titkári jelentéseket, a központi választmány üléseit és a közgyűléseket, illetve az ezen megszavazott köszöneteket, valamint az egyesület éves pénzügyi mérlegeit, valamint *Dénes F.: A Magyarországi Kárpát Egyesület alapítása, fejlődése és működése (1871–1882), Lőcse, 1883. 61. old.; Posewitz T.: uo.*

⁶ A Honvédelmi Miniszter 757/2. sz. leirata, Turisták Lapja (1907) 218–219. old.; A Halastó-miatti határvita – Közös fellépés a Halastó ügyében, Turisták Lapja (1901) 164–164. old.; Beadvány a határrendezés tárgyában (A Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve), Igló, 1902. 159–162. old.; A magas tátrai Halastó vitás ügyében, Turisták Lapja (1902) 4–7. old.; *Posewitz T.: A magas-tátrai Nagy Halastó miatti határvitáról, Turisták Lapja (1894) 5–8. old.; A magastátrai halastó vitás ügyének elődte, Turisták Lapja (1902) 149–150. old.; A halastó országos határkérdés, Turisták Lapja (1903) 12–81., 108–140. old.; A Halas-tó körüli országhatár rendezése (A Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve), Igló, 1903. 162. old.*

⁷ *Rozitska, L.: A magyar vasútépítések története, Bp., 1964. 86. old.; A Magyar Szentkorona Országainak Vasutai 1845–1904. szerk.: Tominc, J. Bp., 1904. II. függelék, szerk.: Tominc, J. Bp., 1912.*

⁸ A kedvezmények mértéke és a kedvezményezett körére lásd az évkönyvben található hirdetéseket és közleményeket, illetve az elnöki beszámolókat, titkári jelentéseket, a központi választmány üléseit és a közgyűléseket.

⁹ A konkrét építkezésekről és ezek anyagi forrásáról lásd a Magyarországi Kárpát Egyesület éves közgyűléseit, a központi választmány üléseit, elnöki - és titkári beszámolókat, zárszámadásokat, illetve a Turisták Lapja és a Turistaság és Alpinizmus című folyóiratok beszámolóit, valamint *Posewitz T.: i. m. 170. old.*

ták. Már 1874-ben összeírták a vezetőket, és egy 12 pontos, hatóságilag jóváhagyott szabályzatot készítettek a számukra, majd 1882-ben módszeres képzésük is elkezdődött. Ekkor Szontagh Miklós, fürdőorvos négyhetes tanfolyamot hirdetett a számukra, és a továbbiakban osztályokba sorolták megfelelő felszereléssel is ellátva őket. A vezetésen kívül feladataik közé tartozott a segélynyújtás, az állat- és növényvilág figyelése, esetleges védelme, illetve a különféle helyeken felállított hőmérők kezelése, melyért cserében szükség esetén segélyt és nyugdíjat is kaptak. Később ugyan a kalauzok megyei irányítás alá kerültek, de a szakmai vezetést és képzést továbbra is az Egyesület végezte.¹⁰

Az esetleges mentési feladatokat is ezek a vezetők látták el, de a szaporodó balesetek hatására az Egyesület vezetői továbbléptek. Előbb közadakozásból egy mentőalapot hoztak létre a balesetek esetén felmerülő költségek fedezésére,¹¹ kiharcolták a minisztériumnál a menedékházak, illetve a fürdők és nyaralótelepek telefonnal történő összekapcsolását,¹² majd más turistaegyesületekkel is tárgyalásokba bocsátkoztak a probléma közös megoldására. Együttműködésük jegyében jött létre 1913. december 28-án a TÖMB, vagyis a Tátrai Önkéntes Mentő Bizottság a Kárpát Egyesület, a Magyar Turista Egyesület és a Budapesti Egyetemi Turista Egyesület részvételével. Ettől kezdve a Tátrát mentés szempontjából hat körzetre: a javorinaira, a késmárkára, a szepesszombatra, a poprád-nagyszalókira, az iglóira és a lipótszentmiklóssira osztották fel, a menedékházakban és településeken pedig megnyiták a TÖMB kirendeltségei, ahol a hivatalos túravezetőkön kívül önkéntesek, nagyrészt az egyesületek tagjai dolgoztak.¹³

Mivel a terület jórészt lakatlan volt, néhány pásztor kunyhó és erdőszház kivételével nem volt lehetőség a pihenésre, az étkezésre nem is beszélve. A helyzet rendezésére az egyesület menedékházakat építtetett a legforgalmasabb helyekre (pl.: a Csorba-, a Zöld-, a Poprádi- vagy a Felkai-tó stb.), a városokban pedig a poprádi Husz-park mintájára ekkor jöttek létre azok az üdülőkomplexumok (pl.: szepesszombati Gréb-park vagy késmárki Meese-vendéglő stb.), melyek képesek voltak befogadni és ellátni nagyszámú vendégsereget is.¹⁴

Európa más hegységeiben, különösen az Alpokban, ekkorra már divattá vált, hogy a helybeliek apró emléktárgyakat készítenek a vendégek számára, ami egyben komoly jövedelemforrást is jelentett a számukra. A szuvenir gyártásra a Szepességben is külön vállalkozások alakultak (pl.: gnezdói kosárfonó iskola, a késmárki Kuszmann Teréz préselt tátrai virágai vagy Weisz Gábor kő- és fagarványai, a podolini damasztszövet, a dobsinai csiszolt márványtárgyak stb.), amit az egyesület teljes erővel támogatott, hogy a környék falusi lakossága az idegenforgalomba bekapcsolódva megélhetést találjon. A tátrai háziipar bemutatása és népszerűsítése érdekében több kiállítást is rendezett ezekből a termékekből, melyek közül különösen nagy sikert aratott az 1885-ös Budapesti Országos Általános Kiállításon a turista pavilon. 1889-ben az Egyesület megnyitotta háziipari iskoláját, melynek működését a kormány pénzzel és nyersanyaggal támogatta. Az intézményben fargarást, kőcsiszolást, majolikagyártást és -festést tanulhattak

¹⁰ A „magyarországi Kárpátgyűlés” vezetők ügyének alapszabályai (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Kassa, 1974. 28–33. old.; A Tátra vezetők névsora (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Kassa, 1874. 34–35. old.; A kalauzgyűjtés újraszervezése a Magas Tátra magyarországi részében, Turisták Lapja (1899) 75–87., 177–188. old.; Weininger, L.: Vezetőpénztár és biztosítás, Turisták Lapja (1914) 52–54. old., valamint lásd a központi választmány üléseit, az éves közgyűléseket, az elnöki jelentéseket és a kalauzgyűjtés bizottság jelentéseit az évkönyvekben.

¹¹ Meghívó a tátrai mentőexpedíciók javára szervezett jótékonysági hangversenyre, Turistaság és Alpinizmus (1911) 220. old.; Az iglói jótékonysági hangverseny, Turistaság és Alpinizmus (1911) 252–253. old.; A Magyarországi Kárpátgyűlés alapítványainak kimutatása 1911. évi december hó 31-én (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1911. 89–90. old.; A központi választmány ülése (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1912. 122–129. old.; A mentőalap, Turistaság és Alpinizmus (1912) 186. old.; *Votisky, Z.*: Önkéntes mentés a Magas Tátrában, Turistaság és Alpinizmus (1913) 199–205. old.

¹² Az Egyesület közgyűlése, Turistaság és Alpinizmus (1911) 56–57. old.; A tátrai telefon, Turistaság és Alpinizmus (1911) 146. old.; Mentés a Magas-Tátrában (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1911. 127–128. old.; A tátrai menedékházak telefonja, Turista és Alpinizmus (1912) 25. old.

¹³ Felhívás Magyarország hegymászóihoz, Turisták Lapja (1911) 263. old.; A Tátrai Önkéntes Mentő-Bizottság megalakulása, Turisták Lapja (1914) 41. old.; A T. Ö. M. B. alakuló üléséről és tanfolyamának szervezéséről lásd Turistaság és Alpinizmus (1913) 259., 323., 427. old.; a T. Ö. M. B. működésére lásd az évkönyvekben és a szaklapokban található az éves jelentéseket és zárszámadásokat

¹⁴ *Dénes F.*: A Magyarországi Kárpátgyűlés alapítása, fejlődése és működése (1871–1882), Lőcse, 1883. 61. old.; *Poschwitz T.*: i. m. 170. old., *Petrik, F.*: Tatra starým objektívom, Bratislava, 1997. 120. old.

az érdeklődők.¹⁵ A századforduló után ezeken kívül a gyógynövények gyűjtését is szorgalmazták, mint megélhetési forrást.¹⁶ A felkai Tatra Múzeum azonos alapelvek jegyében, szintén a háziipar módszeres oktatásának és művelésének elősegítését tűzte ki célul. Itt Lövinger Ármin majolikát és Krompecher László köcsiszolásait és fafaragásait kell kiemelni.¹⁷

A tátra flóra védelme már ekkor is állandó gondot jelentett. A helység magyar oldalra eső részt pedig több község és földbirtokos tulajdonában volt, a felelőtlen erdőirtás és a legeltetés miatt sok értékes növényfajta (pl.: a jegenye- és cirbolyafenyő, a havasi gyopár és -rózsa stb.) veszélybe került. Védelmük érdekében az egyesület kérelemmel fordult a megyéhez az erdőirtás megtiltásáért, majd faiskolát hozott létre, és részben ültetéssel (pl.: a Poprádi- vagy Csorba-tó partján), részben magosztással igyekezett gátat vetni a fairsásnak. A különféle értékes növények esetében is ezt a módszert követték (pl.: havasi gyopár – Béla város és Hohenlohe herceg segítségével a honosítással; havasi rózsa telepítés a Béla-barlangnál, illetve Scherfel Aurél és Weber Samu meghonosítják botanikai gyűjteményükben stb.), amelyek ugyan nem jártak teljes sikerrel, de néhány növényt sikerült megvédeni a kipusztulástól.¹⁸ A vadászat is nagy veszedelmet jelentett több állatfajára (pl.: zerge, havasi mormota stb.), amihez az egyesület szintén a megye és a helyi földbirtokosok segítségét kérte, és így a vadászati törvény tényleges betartását és az állatok állandó védelmét lényegében sikerült elérni. Különösen nagy segítséget jelentett Hohenlohe herceg, aki javorinai birtokán vadaskertet hozott létre, ahol a zergeken és más helyi állatfajokon kívül 40 pár szarvast is hozatott tenyésztésre vagy Greisinger Miklós, aki havasi tyúkokat tenyésztett és engedett szabadon a hegyekben.¹⁹ Halállományának megóvásá-

¹⁵ Dénes F.: i. m. 61. old.; Kárpátjaink közgazdasági hivatása, (1891) 57–65. old.; Szepes megye és a kívándorlás, Turisták Lapja (1891) 111–113. old.; Posewitz T.: i. m. 170. old.

¹⁶ Gyógynövény, Turistaság és Alpinizmus (1910) 274. old.; Virágszedés a Magas-Tátrában, Turistaság és Alpinizmus (1911) 201–205. old.; Az egyesület közgyűlése, Turistaság és Alpinizmus (1911) 56–57. old.; A központi választmány ülése (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1911. 86–93. old.; Alelnöki jelentés (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1912. 114–122. old.

¹⁷ Múzeum-Felka, Turisták Lapja (1889) 172–173. old.; A tátraaljai háziiparegylet Felkán, Turisták Lapja (1889) 282–284. old.; A Tátraaljai háziiparegylet Felkán, Turisták Lapja (1891) 53–54. old.; Egy derék vállalat, Turisták Lapja (1894) 60–62. old.

¹⁸ P. Ambros: Némely ritkább növényfajok álláshelyei a „magas Tátrán” (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Kassa, 1874. 76–81. old.; Kalchbrenner, K.: A Kárpátok ehető és mérges gombáiról (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Késmárk, 1877. 114–151. old.; Havasi rózsa ültetése (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Késmárk, 1881. 472. old.; A törpefenyő-táj legalsóbb határa a Tátra déli oldalán (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Lőcse, 1882. 188. old.; Dénes F.: i. m. 61. old.; Roth, S.: A fehér gyopár grániton (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Késmárk, 1883. 338. old.; R.: Törpe fenyő a Gehák-hegyen (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Késmárk, 1883. 339. old.; A fehér gyopár új lelethelye a Szepeességben (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Késmárk, 1883. 339–340. old.; Greisinger Miklós: A Magas Tátra fenyvesei, Turisták Lapja (1889) 52–55. old.; Hanusz István: Néhány szó történeti nevezetességű fáink érdekében, Turisták Lapja (1889) 271–273. old.; Czákó, K.: Az alsó-tátrafüredi lápos vidék nyári flórája (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1888. 132–160. old.; Czákó, K.: A Tátravidék néhány ritkább növénye (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), 244–246. old.; Kolbenheyer Károly: A Magas Tátra, Turisták Lapja (1890) 250–257. old.; Filarszky, N.: A tőzegtelepekről általában s a Magas-Tátra s vidékének tőzegtelepei (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1898. 21–42. old.; Posewitz T.: A Magyarországi Kárpát Egyesület története (1873–1898), Igló, 1898. 170. old.; Oppitz, S.: Botanikus kertek a Magas-Tátrában, Turistaság és Alpinizmus (1910) 267–269. old.; Serényi J.: A tátrai fakertek, Turistaság és Alpinizmus (1910) 274. old.; Alpési botanikus kert a magas Tátrában, Turistaság és Alpinizmus (1910) 274. old.; Györffy, I.: A tátrai havasi rózsa kérdése, Turistaság és Alpinizmus (1911) 255–256. old.; Hefty, Gy., A.: A törpefenyő terjesztése, Turistaság és Alpinizmus (1911) 312–313. old.; Györffy, I.: A Magas Tátra növényvilága, Turistaság és Alpinizmus (1913) 343–358., 372–394. old.

¹⁹ Cserépy, N.: Vad és vadászat a magas Tátrában (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Kassa, 1874. 76–93. old.; Ordódi, I.: Havasi mormota (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Késmárk, 1977.; Geyer, G., Gy.: Állatphaenologiai adatok (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1878. 14–59. old.; Roth, S.: Néhány új adat a kárpáti mormotáról (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Lőcse, 1882. 201–202. old.; Greisinger M.: Havasi tyúkok (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), 1883. Lőcse, 86. old.; Greisinger M.: Szepes-Béla s környékének madarai (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1884. 47–69. old.; Hiúz a Magas Tátrán (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1884. LXI–LXII.; Greisinger, M.: Felhívás (Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1889. 172–173. old.; Szontagh M.: A zerge életmódja és elterjedése a Magas Tátrában (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1896. 110–120. old.; Hohenlohe herceg tátrai vadaskertje (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1907. 184–185. old.; Bölényvadászat a Tátrában, Igló, 1907. 185–186. old.

ban Pelech János játszott nagy szerepet, bár a haltenyészítő társaságok megalakulása után az Egyesület ezzel a feladattal már nem foglalkozott tovább.²⁰

A különféle hőmérsékleti és légköri megfigyelések céljából az egyesület több hőmérőt állított fel (pl.: Javorinán, Tátralomnicon, Tátrafüreden, Tátraszéplakon stb.), és felmerült egy obszervatórium létesítésének terve is a Nagyszalóki csúcson. Az 1890-es évek közepén meg is indult a gyűjtés, amit a Magyar Turista Egyesület is támogatott, de nem jött össze annyi pénz, ami fedezte volna a felmerülő költségeket, így a terv megvalósítását elhalasztották. Bár a gondolat időről-időre felmerült, és az obszervatóriumalap is létezett, de megvalósítására a kitört világháború miatt már nem került sor.²¹

Az Egyesület a térség kulturális és tudományos feltárását is célul tűzte ki, amit már a XVII. században elkezdtek a késmárki evangélikus liceum tanári (pl.: Bucholtz-család vagy Fröhlich Dávid stb.). A tagság szintén követte ezeket a hagyományokat, és a túrák során különféle tudományos megfigyeléseket végeztek (pl.: a tavak hőmérsékletének és a mélységének mérése, a barlangok feltérképezése és leírása, vegyelemzések a víz összetételéről, hőmérők felállítása a hegycsúcsokon, a hegység flórájának leírása, meteorológiai, bányászati, ásványtani és botanikai értekezések stb.), az eredményeket pedig rendszeresen publikálták.²² Erre a különféle helyi újságok (pl.: Szepesi Híradó, Szepesi Lapok, Poprádi Újság, Karpathen Post, Tátra-vidék stb.) és turista szaklapokon (pl.: Turisták Lapja, Turistaság és Alpinizmus) kívül az egyesület évkönyve nyújtott lehetőséget, ami 1874-től 1884-ig kétnyelvű változatban, majd ettől kezdve 1918-ig külön kötetben magyarul és németül jelent meg. Ez rendszeres tájékoztatást nyújtott az egyesületi életéről, a pénzügyekről, az időszakos vasúti kedvezményekről, legújabb művelődéstörténeti és tudományos megfigyelésekről, valamint út-leírásokat is közölt melyek közül több még a középkorban készült.²³ Itt jelent meg az első

²⁰ Rowland, V.: Halászati viszonyaink ismertetéséhez (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Lőcse, 1881. 20–37. old.; A Magyarországi Kárpátgyűlés közgyűlésének jegyzőkönyve (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Késmárk, 1882. 96–99. old.

²¹ Kolbenheyer, K.: Meteorológiai észleletek a Javorinán (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Késmárk, 1883. 281–301. old.; Meteorológiai observatorium létesítése a Nagy-Szalóki csúcson (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1895. 194–196. old.; Nagy-Szalóki meteorológiai observatorium (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1896. 142–144. old.; Observatorium terve a Ferenc József-csúcson (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1905. 167. old.; Meteorológiai állomások a Tátrában, Turistaság és Alpinizmus (1912) 123. old.; A Tátra-observatorium alap, Turistaság és Alpinizmus (1918) 55. old.

²² Schierfel, A.: A tátrafüredi édes víz (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Kassa, 1874. 118–134. old.; Dezső, D.: A „Magas Tátra” tengerszemei (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Késmárk, 1876. 20–53. old.; Hradsky, J.: A „Magas Tátra” tavai (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Késmárk, 1876. 88–129. old.; Roth S.: A „Magas Tátra” gránitja (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Késmárk, 1876. 186–207. old.; Róth, M.: A Szepesség néhány pontjának magassági névjegyzéke (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Késmárk, 1877. 228–259. old.; A Sztraczenai völgy s a dobsinai jégbarlang (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1878. 248–307. old.; Matyasovszky, J.: A magas Tátra geológiai vázlata (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Késmárk, 1879. 80–107. old.; A Gánóczi-fürdő és asbóti hévforrások vegyi viszonya (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Lőcse, 1881. 181–200. old.; Róth, M.: Felső-Magyarország néhány barlangjának leírása (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Lőcse, 1881. 367–398. old.; Róth, M.: A Magas-Tátra és környéke barlangjainak leírása (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Lőcse, 1882. 309–322. old.; Kolbenheyer, K.: A Magas-Tátra fő- és forrásvizeinek hőmérsékletéről (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Lőcse, 1882. 116–116. old.; Staub, M.: A vegetatio kifejlődésének időpontjai (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló 1888. 47–74. old.; Steiner, A.: A szepesség-tófalusi ásványvizek (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1888. 775–789. old.; Dénes F.: A Tátra hegység geológiája (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), 49–106. old.; Steiner, A.: A Magas Tátra kőzeteinek ismertetése ipari célok szempontjából (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1899. 288–299. old.; Gyöffy, I.: Bibliotheca botanica Tatraënsis (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1912. 21–25. old.; Igló, 1916. 28–43. old.; Igló, 1917. 14–24. old.

²³ A felsoroltakra lásd az évkönyvek anyagát, illetve Greisinger, M.: Tátravidék művelődéstörténeti adalékok (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1897. 79–87. old.; Igló, 1901. 81–94. old.; Greisinger, M.: Tátraaljánk a történelem előtti korban (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1898. 84–60. old.; Czirbusz, G.: Néhány kárpáti hegy- és folyónévről (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1909. 57–76. old.; Czirbusz, B.: Határnevek és hágók a Kárpátokban (A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve), Igló, 1912. 1–20. old.

időben a Payer Hugó szerkesztette *Bibliotheca Carpathica*-t is, ami 1880-ban könyv alakban is napvilágot látott, és máig a téma egyik legjobb bibliográfiájának számít.²⁴ A Tátra világának plasztikusabb bemutatására az évkönyveket Divald Károly által készített fotókkal díszítették, és albumokat is adtak ki. A téma több festőt is megihletett, mint például az egyesület Bécsben élő tagját, Spöttl Ignácot, ami szintén komoly reklámot jelentett a Szepesség számára.²⁵ Szorgalmazták a kormánynál a hegység tudományos feltárását is, de ez csak fél sikert hozott a számukra.²⁶

Az Egyesület útikalauzokat és térképeket is adott ki, kezdetben csak a Magas-Tátráról, később a megye és az ország más részeiről is. Az első ilyen térképet 1877-ben Kolbenheyer Károly szerkesztette, amely ugyan a bécsi katonai térképészeti intézet által készített változat tökéletesített verziója volt, de az adatait még sokáig figyelembe vették és felhasználták, nemcsak az egyesület, hanem a magyar és az osztrák hivatalos szervek részéről is.²⁷

A Tátra világának még alaposabb bemutatására egy állandó kiállítást is létrehoztak, amit a kezdetben megfelelő épület híján Késmárkon, az Egyesület tagjainak lakásán helyeztek el. A gyűjtemény mennyisége azonban, a folyamatos gyűjtésnek, vásárlásoknak és adományozásoknak köszönhetően olyan mértékben megnőtt, hogy a szakszerű tárolás és bemutatás érdekében egy megfelelő épületre volt szükség. Hosszas viták után a múzeum helyét a könnyen megközelíthető Poprádon jelölték ki, ahol 1886-ban meg is nyitotta kapuit a Kárpát Múzeum, mely az 1945-ös államosításáig az Egyesület irányítása alatt működött.²⁸

Az Egyesület a terület folklórájának gyűjtéséről sem feledkezett meg és már 1878-ban azzal a kéréssel fordult a helyi lelkészekhez és tanítókhöz, illetve a tagsághoz, hogy jegyezzék le, küldjék be az adott településen hallható regéket, mondákat. Ezekből több megjelent az évkönyvekben és a helyi sajtóban (pl.: Szepesi Hírnök stb.) Lindner Ernő gyűjtésében, illetve egy Philipp János szerkesztette külön kötetben.²⁹

Dióhéjban tehát ez volt az összefoglalása mindannak, amit a Magyarországi Kárpát Egyesület lett az egykor virágzó szepesi városok újbóli fellendítése érdekében, ugyanakkor szólni kell arról a folyamatról is, ami az térségben zajló változások hatására az 1880-as évektől, de már az Egyesülettől függetlenül indult meg. A Monarchia közönsége ugyanis ekkorra fedezte fel a megújuló Szepesség kínálta lehetőségeket, ami újabb nagyarányú építkezési hullámot indított el. A térség arculatát máig meghatározó üdülőtelepek (pl.: Matlárháza, Alsó-Tátrafüred, Tátraszépplak, Tátralomnic, a Csorba-tavi üdülőtelep stb.) ekkor jöttek létre,³⁰ és a szállodák, illetve a nyaralók mellett a gyógyfürdők és szanatóriumok is kiépültek (pl.: a lucsvnai vízgyógyintézet, a széplaki Guhr- vagy az újtátrafüredi tudószanatórium stb.),³¹ melyek a tiszta tátrai levegőre és a gyógyforrásokra alapozva várták a gyógyulni és regenerálódni kívánó em-

²⁴ *Bibliotheca Carpathica*, Szerk.: Payer Hugó, Igló, 1880.

²⁵ Elnöki jelentés (A Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve), Igló, 1898. 173–180. old.

²⁶ Lásd az elnöki jelentéseket és a központi választmány üléseit az évkönyvekben, illetve Mihalik, J.: *A Magyarországi Kárpát-Egyesület szellemi munkái* érdekében, *Turisták Lapja* (1890) 194–195. old.

²⁷ A térképekre lásd a központi választmány üléseit, az elnöki jelentéseket és a közgyűlések anyagát az évkönyvekben, illetve Dénes F.: i. m. 1883. 61. old.; Posewitz T.: *A Magyarországi Kárpát Egyesület története* (1873–1898), Igló, 1898. 170. old.; A megjelent fotókra, metszetekre és festményekre lásd az évkönyv illusztrációit, illetve Tárgymutató a Magyarországi Kárpát-Egyesület Budapesti osztályának az Országos képzőművészeti Társulat Múcsarnokában rendezett műkedvelő-fotográfiai kiállításához, Bp., 1890., 35. old.; Egyesületünk az országos milleneumi kiállításon (A Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve), Igló, 1896. 134–136. old.

²⁸ *Vesztróczy, Zs.*: Egy áldozatkész polgár, *Turista Magazin* (1999) 38–39. old.

²⁹ Philipp, J.: *Sagen aus der Karpathenwelt*, Igló, 1881. 192. old.

³⁰ Dénes F.: *A Magyarországi Kárpát Egyesület alapítása, fejlődése és működése (1871–1882)*, Lőcse, 1883. 61. old.; Posewitz T.: i. m. 170. old. Petrik, F.: *Tatry star?m objektívom*, Bratislava, 1997. 120. old.; *Wiinschendorfer, K.*: Tátrafüred a multban és jelenben (A Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve), Kassa, 1874. 294–325. old.; *Hefty, Gy. A.*: A Magas Tátra nyaraló- és üdülőhelyei, *Turistaság és Alpinizmus* (1915) 34–36. old.

³¹ Szász E.: A turistaság és a gümökor elleni küzdelem, *Turistaság és Alpinizmus* (1915), 231–237. old.; *Tüdőbeteg-népszanatórium a Tátrában, Turistaság és Alpinizmus* (1915) 351–354., 430–438. old.; a szanatóriumok háború alatti forgalmára és felhasználására lásd a *Turistaság és Alpinizmus és a Turisták Lapja* című folyóiratok, illetve az évkönyvek cikkeit és adatait.

bereket bel- és külföldről egyaránt. Az újból megindult polgárosodásnak köszönhetően a Szepesség a századfordulóra a Monarchia társasági életének az egyik kedvelt központjává vált.³²

Vesztróczy Zsolt

A győri Széchenyi Múzeumpatika

Buda 1686. évi felszabadítása után Lotharingiai Károly és Savoyai Jenő vezetése alatt álló sereg a törököket Magyarország déli részéig szorították vissza. A katonai csapatok ugyan hoztak magukkal tábori gyógyszerárakat, ezek azonban nem voltak állandó jellegűek. A felszabadított városokban újra megtelepedtek a különböző szerzetesrendek. Az irgalmas rend kórházakat nyitott, a jezsuita rendházakban jól felszerelt patikákat létesítettek.¹ A XVIII. század közepéig a magyar gyógyszerárak többsége a jezsuiták kezében volt. Kőszeg, Eger, Székesfehérvár jezsuita gyógyszerárjai mellett Győrött is létrehozta a jezsuita rend a gyógyszerárát.²

Patikáikat rend és díszes berendezés jellemezte. A rendházakban a fogadalmat tett egyháziakon kívül laikus szerzetesek is éltek, akik közül egyesek kiváló kézművesek voltak, és részt vettek az építkezések és a berendezések elkészítésében. Az évkönyvekben csak párszavas utalást találunk munkálkodásukra vonatkozólag. Működésüknek egyik bizonyítéka a kőszegi rendházba készült szép barokk patikaberendezés.³

Az óváros tágas, impozáns főterén, a Széchenyi tér 9. szám alatt lévő jelenlegi bencés gimnázium kapujától balra – eredetileg a kapubejárat alatt – működött 1654 és 1773 között a jezsuita rend Európában talán egyik legdíszesebb, freskókkal, stukkókkal borított gyógyszerári officínája (eladótér) 1970-ben ismét visszaköltözött egykori helyére. 1971 májusában nyílt meg működő patikaként és múzeumként, amely ma egyformán szolgálja a betegellátást és a múzeumlátogatást.

A XVII. század első évtizedeiben letelepített jezsuita rend gyógyszerár alapításait főként a XVIII. századra tehetjük, az adatok Győrön kívül Nagyszombaton (Trnava), Pozsonyban (Bratislava), Kassán (Košice), Trencsénben említik patikáikat.

Jellegzetes későbarokk, ún. jezsuita stílusú officina bútorzatok Kőszegen, Székesfehérvárott és Egerben (ma mind patikamúzeum), az egykori Észak-Magyarországon Trencsénben, Kassán, illetve a klasszicista XVI. Lajos stílusú pozsonyi „Salvator” patikában maradtak fenn. A rend győri, egykori „Meváltó” gyógyszerárának csupán két XVIII. századi rokokó szekrénye látható. Viszont a boltívek aljágig lenyúló plasztikus stukkók, közöttük a „Mária mennybemenetele” jelenet, közrefogva négy gyógynövény falképpel ékesen tanúsítja a patika XVII. századi fénykorát.⁴

A jezsuiták Győrött – II. Ferdinánd császár és Pázmány Péter esztergomi érsek kérésére – 1627-ben telepedtek le és ekkor kaptak telket a város főterén. Templomukat 1634–1641 között építették fel, a gimnázium 1660-ban készült el, majd a rendház céljait szolgáló földszintes épület bővítésére, átépítésére került sor.⁵

³² Weber, S.: Előkelő látogatók a Magas-Tátrán (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Késmárk, 1882. 26–31. old.; Roth, S.: Károly Lajos főherceg és fenséges nejének, Mária Teréziának, útja a magas-Tátrában 1889-ben (A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve), Igló, 1890. 1–9. old.; A fürdők, a nyaralótelepek, barlangok és néhány kedvelt kirándulóhely (Csorba tó, Nagyszalóki völgy, Tarpataki völgy stb.) és a terségen áthaladó vasút forgalmáról lásd a szaklapok és évkönyvek adatait.

¹ Nékám Lajosné: Régi magyar patikák. Corvina Kiadó, Bp., 1971. 19. old.

² A Széchenyi patika rövid története. Anonym mű. Kézirat. A győri Széchenyi patika irattára.

³ Nékám Lajosné: i. m. 19. old.

⁴ Józsa Lajos–Vida Mária: Győr. Széchenyi Múzeumpatika. Kartográfiai Vállalat, Bp., 1991. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára sorozat 416. 1–3. old.

⁵ Acsay Antal: A győri katolikus főgimnázium története 1626–1900. Győr, 1901. 11. old.